

Jachým Topol

Jáchym Topol (4. 8. 1962 v Pragi) je izdal pesniški zbirki *Miluju ti k zblázniní (Noro te ljubim, 1991)*, *V uterý bude válka (V torek bo vojna, 1992)* in prozo *Vylet k nádražní hale (Izlet na železniško postajo, 1994)*. Posebno uspešen je bil njegov roman *Séstra (1994)*. Njegova zadnja prozna zbirka se imenuje *Andil (Angel, 1995)*. Prištevajo ga med najbolj znane avtorje doma in v svetu. Nekaj njegovih pesmi, prevedenih v slovenščino, je bilo objavljenih v Literaturi 1989.

V zadnjem romanu *Noční práce (Nočna izmena)* skozi perspektivo otroka opisuje češko realnost usodnega leta 1968. Uspešni roman se tako pridružuje poldokumentarni, polavtobiografski prozi, ki je po nežni revoluciji preplavila knjižni trg. Večinoma so jo izdajali prepovedani avtorji starejše generacije. Jáchym Topol spada med avtorje, ki so v osemdesetih letih šele začeli, zato o problemih normalizacije piše z večjo distanco.

Nočna izmena

(Noční práce, Torst, Hynek, 2001)

2. poglavje

Hodila sta za njo, jemala sta ji stekelenice. Piti je ponavadi začejala popoldne in zvečer je na svoja skrivališča pozabila. Vzela je steklenico iz koša za perilo, se napila in potem steklenico spet skrila, jo zakopala pod kupom perila in potem je šla dalje, pepel od cigaret je trosila za sabo, puščala je goreče ogorke na mizi, na predalniku za perilo, včasih je odprla okno in ogorek vrgla ven. Okno je potem skrbno zaprla. Pohišstvo je bilo zaznamovano s čiki, črnimi sledovi, in tudi na preprogi so bili drobni, rjasti madeži po ogorkih. Hodila sta za njo, zadevala se je ob pohišstvo z nogami, z lokti, z rebri, povsod po telesu je imela modrice. Hodila sta za njo iz sobe v sobo, včasih je ostajala v kuhinji, tam je imela steklenice za štedilnikom in za

košem, ti mesti sta že dobro poznala. Steklenico je imela skrito tudi v predsobi za omarico s čevlji, spet drugo za ogledalom.

V kopalnici je bilo nekaj omaric z več policami, veliko vreč umazanega perila, kupi umazanih brisač in rjuh, očetovih srajc, starih cunj in njihovih trenirk in majčk, vsepovsod je lahko imela podtaknjene stekelenice.

Te je Ondra našel čisto po naključju. Mali jih je bil vesel. Všeč so mu bili okrogli plastični zamaški. Ko sta prišla iz šole, je Mali vrgel torbo v kot in stekel na lov v kopalnico. A redko je kaj našel sam. Jokal je in prosil Ondro, naj mu pomaga iskati. Plastičnih zamaškov je imel že celo zbirko. V šoli jih je lahko zamenjal za ovoje od žvečilcev.

Ondra je stekelnice vzel in zлил vsebino v lijak, tako da je komaj uspela narediti požirek iz njih in pozabiti nanju. Izlil jih je v lijak, smrdelo je po vinu, splahnil ga je z vodo iz pipe.

Nekaj mi ne gre iz glave, je rekel Mali, ko sta že ležala v postelji.

Kaj? je vprašal Ondra.

Zakaj je mama skoz zaprta v svoji sobi in gleda fotografijo Eluzine?

To ni fotografija. To je slika. Ta je naslikana.

Kaj je biti boljše? Fant ali punca?

Fant, je rekel Ondra.

Zakaj pa potem skoz bulji v Eluzo?

Spi, spi.

Tako in tako je bilo boljše, ko sta pila oba, je rekel Matej.

Mrbit, je rekel Ondra.

V enem od teh davnih poletnih popoldnevov, ko so bili še vsi skupaj, jima je tata izrezal vodne mlinčke. Preživljali so dneve v vrtni restavraciji blizu njihovega novega bivališča.

Pred tem je tata hodil vsak dan v službo v sukniču in beli srajci. Zdaj je delal v tovarni. Preselili so se v delavsko kolonijo na rob Prage.

A v vrtni restavraciji jim je bilo všeč. Tam tako in tako ni bilo nobene druge.

Kostanji so dišali kot nori. Njihov vonj je bil sanjsko močan!

A sploh veste, gospa, da je bila prav pod temi konstanji ustanovljena Komunistična stranka Češkoslovaške? A?

Pogosto so z njimi dolge popoldneve preživljali tudi očetovi novi sodelavci. Predvsem njegovi nadrejeni, delovodja Ditmar in brigadir Dudek. Ta ni spustil oči z mame.

Ta vonj ... ta se že skoraj čuti. Jaz ljubim naravo. In vi?

Delovodja Ditmar, ogromen, zalit možki, je udaril s pestmi ob mizo. Ditmar kot, da se je v škornjih, monterkah in v čepici, s šilcem že rodil. Objel je očeta. Oče je na mizi podprl stekelenice. Na mizi je bilo veliko kozarcev in kozarčkov, stekelenic, tam so bili krožniki s hrenovkami, koški s kruhom in rogljički, pečenka iz mletega mesa, klobase s čebulo ...vsak si je lahko vzel ... in so tudi jemali z obema rokama ...

ljudje, ki so delali v tovarni, in so hodili v gostilno vsak dan, cele družine, po službi ... tako je to bilo, tedaj poleti je bilo vedno sončno.

Poglejte, je rjovel Ditmar na vse zbrane ... najprej sem si s fanti rekel, je to pisarniški molj, kaj bi z njim ... naj pometa dvorišče! Takšne zmenete so nam dodelili sem, lahko bi kurili z njimi, sem rekel ... no, in pogledjte! Saj je čisto sposoben tip, takoj je začel brusiti po delavnicah, oči povsod ... stroj se ustavi in pogledj! Ta naš Lipka poveže dva dratka, očisti glavnice in ga spet požene ... ta stari ventilator je tudi popravil, a ne!, in ga je udaril po hrbtu, to je pravi moški, moški z jajci, kot je treba! Odpustite mi, gospa ...

Seveda, je prikimala mama in si naročila še kozarček belega. Včasih je imela ... košček ribe, grizljaj sira ...

Brigadir Dudek si je neprestano praskal bele mehurčke v koticah ust, se prekladal in pogledoval mamo in potem izdaval: Tako krasni ste! Ali niste Francozinja?

Ah ne, ti zmeda, mama mu je s konicami prstov namazala na nos gorčico. Skoči raje po štamperle, hitro ...

No, je pomižiknil Ditmar očetu. Tu pri nas je vse tako pošlhtano, a ne! A ne da je super pri nas? Drugi so po zaporih ali pa so že davno čez mejo, pri nas v tovarni ti pa nobeden ne skrivi niti lasu ... in sploh! je stišal glas, komunisti ne bodo dolgo, ne morejo, hitro bodo kaput ... Američani in Zahod tega ne bodo dopustili ... Mi menda nismo Azija, smo zahodna demokracija, jebi ga, ne?

Jezik za zobe, je zahropel brigadir Dudek in udaril ob mizo s šilcem žganja.

Na zdravje, je rekla mama.

Na zdravje, so rekli vsi.

Ondra je opazoval očetove roke. Tedaj se je očetu nekaj dogajalo z rokami, s prsti. Nemirno je potoval z dlanmi po mizi, vseskozi je premikal roke, se česa dotikal, kaj upogibal, mečkal, valjal po dlaneh ... najraje je upogibal žico, to je lahko nabral na dvorišču tovarne, kolikor je hotel, žica se mu je v roki obračala, kot je hotel, sama od sebe, oče je iz žice oblikoval živali, rakete, Mali je vriskal od navdušenja ... za dvoriščem tovarne, kjer je oče pometal, je lahko kadarkoli zašel v delavnice s stroji, tam so ga radi videli ... zbiral je koščke pločevine, kovinske spoje, jermene ... in potem je delal fantome iz pločevinaste vetrnice ... tega krasnega poletnega dne v vrtni restavraciji so se mu prsti kar tako poigrali, stegnil je roko, zagrabil je vejo, jo upognil, utrgal ... vsi so samo gledali ... izvlekel iz žepa žepni nož, ga odprl, reži reži, spraskal skorjo ... in že je nad glavo dvignil vodni mlin ... Za menoj! je ukazal ... in vsi so stekli za njim, fantje, celo krdelo, ti so se tam nahajali v koloniji, na čelu je ponosno korakal Ondra in je vlekel za roko Malega ... tem fantom se je bilo težko približati ... In zdaj sta jih dobila ... na očeta! ... za katerim zdaj vsi tečejo ... tekli so k leseni kolibi, pokriti s terom, k stranišču, tam je bil pri zidu žleb, tam je nepretrgoma tekla voda in odplavljala hektolitre pivske scalnice ... vsi, ki so ga obkrožili, so se hihitali, ženske so se gnetle pri vhodu ... in oče je spretno instaliral vodni

mlin in ta se je zavrteel ... v nepretrganem toku, klop klop, udarjal je z vejami, obračal jih je kot pravi mlin lopute ... in tedaj je tja skočil Ditmar, s svojo ogromno postavo jim je skoraj zastrl pogled, sklonil se je ... in zdaj je vodni mlin šele klopotal! To je bilo vsem zelo všeč.

To si patentiraj, hudiča, je momljal že pijan Dudek, tikal je očeta, pritiskal se je k mami, mislil je, da tega nihče ne vidi ... tudi drugi moški so izvlekli nožke, da tudi oni svojim fantom izrežejo vodne mlinčke, menda se ne bodo dali osramotiti od tega pametnjakoviča, kje pa ... noži so drseli po skorji kostanjevih vej, ni bilo lahko najti te prave vilice! Pravi obrat ... njihovi mlinčki so bili polni grbin, narezanih vejic, nekateri so se celo urezali, drevesu so pobrali vse veje ... Ondra z Malim, rdeča od razburjenja, sta bila junaka dneva ... nekaj fantov je brezupno postopalo, tudi njihovi očeti so poskušali izrezati mlinčke, a samo Ondra in Malemu je uspelo svojega tako nastaviti, da je klopotal, klopotal in brezhbno zvenel ... za to je potrebna praksa.

In to je bil šele začetek. In potem so prišle umetelne vetrnice. Iz delavnic je oče dobil toliko pločevine, kolikor je je hotel. Spretno je izdelal več vetrnic v krogu, lesketajoče površine je domiselno povezal v ogromno vetrnico. Ničesar podobnega še niso videli v ulici.

Ondra in Mali sta stala pri oknu, ponosna in srečna, veter v povezanih telesih vetrnic je zaključeval očetovo delo.

To je preprosto, je rekel oče, zaskrbljen, kot bi ga nekaj vprašala. Materija se spremeni v gibanje in ta spet v zvok.

Veter je vrteel glave vetrnic, pločevinaste rože, kot bi neprestano nekemu mahale. V tem gibanju je bilo mnogo navdušenja. Morda je bil to kip pozdrava. Veter je v vseh gibih pločevine hučel in piskal, tako kot bi molil škratek. Tako se je zdelo mami.

Oče je z merilom in šestilom ostajal pri premikajočih se vetrnicah ter raziskoval moč in smer vetra. Rezultate je skrbno zapisoval. Stalno je eksperimental. Ljudje iz okolice so predvsem hodili gledat to čudo.

In nekoč ... je pred hišo ustavil velik črn avto, poln tovarišev iz občinskega zbora. Mama jim je pepelnato bela odprla. A partijci so bili veseli in so nepretrgoma govorili. Eden od partijcev se je namreč spomnil, da premikajoče se vetrne rožice, pobarvane z jasno rdečo barvo, lahko popestrijo čelo prvomajskega sprevoda. Partijci so odprli steklenico sovjetskega šampanjca. Imaš še kako genialno idejo, tovariš! O tem so ga spraševali do noči.

Takole je to bilo.

Mali je vse to pozabil.

Spiš! ga je vprašal Ondra.

Še ne.

Z očetom je tako kot s kapitanom Nemom, pojasnjuje Ondra Malemu. V tem nem pregibu njegovih možganov se je utrnula ideja o spremembi življenja na

zemlji. Oče dela na ogromnem izumu. Bil sem v laboratorijih in sem to videl. Ko bo to dokončal, bomo odšli. Odletimo!

Z mamo? ga je vprašal Mali.

Na srebrnem boku vesoljske ladje kapitana Nema se blešči napis: no kids, no pets, nikakršen harem in ženske na palubi.

Ne, je zaječal Mali.

Ja, je rekel Ondra. Seveda. Ej, kako ti je?

Kdaj?

No, a ti ni nič čudno, neumn?

Kaj?

Ko te tako oblači?

Ne vem, se je izmikal v temi poleg njega Mali.

V šolo tak že ne bi mogel, priznaj to!

Ne vem!

Kako ne veš? Vsi bi popokali od smeha!

Saj sem tako in tako samo doma!

Ondra je prišel iz šole, mama je bila zaprta v kopalnici. Slišal je tuš in tudi Malega, kako se hihita. Bil je z mamo notri.

Živijo! Kaj pa tam delata! je kriknil Ondra in jima potrkal.

Odprl je vrata kopalnice in je videl mamo sedeti na banji, tuš je bil spuščen, kot vedno, če je bila mama notri. Sedela je na banji. Imela je črn puli, tega je zadnje čase nosila pogosto, tako kot očetove srajce. Zraven nje je stala deklica. Povsod po ustih je imela šminko. V laseh je imela sponke. Imela je krilo. Ko je dekle spregovorilo, je bil to Mali. Živio, je rekel Mali.

Ondra je zaloputal z vrati in šel v kuhinjo.

Čez nekaj časa je za njim prišla mama.

Tako se pride domov? Kaj pa noriš, prosim te!

Ondra je stekel okrog nje in šel v sobo, ulegel se je na kavč, odprl je knjigo in se delal, da bere.

Čez nekaj časa je prikolovratil Mali. Na sebi je spet imel svoje stvari.

A se šemiš za maskare, a kaj!

Samo hecava se. Ona mi poje in tako naprej.

Saj nisi več majhen otrok.

Vem, da nisem. A njo to tako pomiri, veš.

Ona se pomiri, če si ti v oblekah za punčke! Za punčke! Počakaj, jutri bom to povedal fantom!

Ne, ne smeš! Samo tega ne! Prosim!

In Mali ga je prosil in ga preklinjal, karkoli bi mu obljubil.

Seveda Ondra tega ni rekel nikomur. Da ima brata, ki se preoblači v punčko.

Kadar se je mama zaprla v kopalnico, je Mali vseskozi postajal pri vratih. Včasih sta jo slišala govoriti, zaradi šumenja vode nista razumela, kaj govori. Mali je poskušal pogledati v kopalnico skozi luknjo ključavnice, a zaradi pare ni videl

ničesar. Nategoval je ušesa in če se dolgo ni nič slišalo iz kopalnice, je zaječal. Mamiii, odpri! Lačen sem! Žejen sem. Za trenutek je počakal in potem je spet zakričal: Mami! Koliko je ura! Ura se je ustavila! Včasih je momljal s tujim glasom in potem je zarjovel: Mami, tukaj nekdo je! Samo malokdaj je bil tiho. Ondra je poskušal brati, a če je Mali postajal pri vratih kopalnice in jokal, to ni šlo.

Ko je Mali prvič zakričal: Nekdo je tu!, si je Ondra predstavljal, kako pred Malim stoji bled fant v črnem plašču, po njem steguje roke, s katerih z majhnim gibom ramen zdrsejajo rokavi, da je videti dolge kocine na rokah tujca in grozljivo zakrivljene kremplje ... Bežal je po predsobi h kopalnici, skoraj je podrl Malega.

In takrat je Mali spet zaklical: Nekdo je tu!, in Ondra je zamorjeno vstal, zaprl zvezek z Nemom, vzel pest kart, prekoračil predsobo, sedel k Malemu, si oprl hrbet ob vrata kopalnice in rekel: Nehaj že, saj ne more iti ven. Saj je naga.

Naga mama, je rekel Mali in se zahihital.

Ondra je delil. Igrala sta kanasto.

Ko je prišla ven, je Ondra v kopalnici v oblakih zatipal pipo in vodo zaprl.

Tudi če je našel in spraznil stekelenice, kolikor jih je odkril, vedno se je kje še kaka našla. Včasih je segla v skrivališče, ki ga še nista odkrila, in Mali je vlekel Ondro za majico in oba sta se morala zelo truditi, da ne bi zmagala. Ko je bila pijana, je gledala skozi njiju, ni ju videla. Včasih sta ji postavila na pot stole, to ju je zabavalo. Obšla jih je, včasih se je zaletela naravnost vanje. Pri tem se je smešno spačila.

Mali je bil že v postelji. Ondra je hodil za njo, dokler se ni privlekla do postelje, in ko se je oblečena ulegla, jo je pustil. Zdaj pa je dobil idejo. S krohoto je tekel v kopalnico h košem z umazaniam perilom in z oblekami. Kaj je? Mali je za njim pritekkel v pižami. Boš že videl, se je Ondra dušil od smeha. Zagrabil je, kar mu je prišlo pod roko in stekel k mami. Počakaj, je odrinil Malega, ki je gorel od radovednosti.

Oblekel je mamino očetovo srajco, a pulover ji je samo povlekel čez glavo. Ni ji mogel navleči hlač, čez ramena ji je vrgel očetovo haljo. Zakrila ji je noge. Pod njo je dal blazino, videti je bila, koŕ da sedi. Ni se branila, samo nekajkrat je zamahala z roko. Spomnil se je, da ko je imel Mali na ustih šminke, je bil videti čisto drugačen. Pregledal je mamine šminke in je našel svinčnik za obrvi. Načrnil je mamina lica. V kotu sobe je prižgal svetilko. V senci je bilo, kot da ima mama brke. Potem pa ji je na glavo položil še smučarsko čepico.

Stekel je po Malega, ki se je skrival v njuni sobi, dal je prst na usta in z globokim glasom zamomljal: Nekdo je tu! Kaj pa se zafrkavaš! je izdaval Mali. Tujec je prišel, je rekel Ondra z globokim glasom. Ne zafrkavaj se, ne zafrkavaj se, se je razburjal Mali ... Pejt pogledat, če men ne verjameš! In že ga je vodil. Šla sta po predsobi, Mali se je branil, a je kljub vsemu šel, preveč je bil radoveden ... Ondra je z vso močjo moral zadrževati smeh, potisnil je Malega v sobo, naravnost k našemljeni mami, čepela je tam v smučarski čepici ... Mali je mežiknil proti svetlobi iz svetilke, naredil korak, dva in in zakričal: Oči!

Potem je skočil na posteljo, z glave potegnil smučarsko čepico in mami je padla glava na stran, strašno je hropla ... Nato je Mali skočil na Ondro in ga mlatil s pestmi povsod, kjer je dosegel, in še, ko ga je Ondra brcajočega in jokajočega vlekel po hodniku, ga je udaril s pestmi v zobe. Ondra se ni branil, samo roke mu je držal, in šele pozneje v postelji, ko se je Mali veskozi razburjal, je Ondra rekel: Drži jezik za zobmi ali pa te vržem na tla, in Mali je utihnil.

Ponoči je Ondro zbudil ropot. Ležal je na postelji in vedel, da to niso več sanje, da v stanovanju nekdo je. Čutil je, da tudi Mali ne spi. Grem tja, se je odločil Ondra in odvrigel odejo. Morda je res prišel oče. Morda pa so v stanovanju tatovi. Lahko so to nacistični morilci z injekcijami v rokah. Kdo je tam, je zašepetal Mali. Prijatelj, je odgovoril Ondra. A res! A se zafrkavaš? je rekel Matej potihoma in tudi zlezal iz postelje.

Mama je stala v kopalnici, zrla je v ogledalo, potem pa je šla ven, odprla je vrata stranišča, stopila je na školjko, z roko je zatipala v rezervoarju in izvlekla steklenico. Zamašek je izvlekla z zobmi.

Ne, se je začudil Ondra.

Da jih ima tudi tu, je rekel Mali. Ta pa je zvita.

Nastavila sta ji noge, zdrsnila je, padla je s hrbtom na ploščice, z glavo je udarila ob školjko, zadonelo je. Stekelnica se je razbila. Oprla se je ob školjko, dvignila se je in odšla. V kopalnici je smrdelo vino, po tleh so ležale nazobčane črepinje, po kotih so se valjali drobci, hodila je po njih. Puščala je krvave stopinje na parketu, na preprogi, kri ji je kapala s prstov.

Ondra je izvlekel iz koša za perilo nekakšno cunjjo, eno je potisnil v roko tudi Malemu. Pomil je tla. Mali je svojo cunjjo vrzel stran, šel je za mamo.

Ležala je. Iz noge sta ji izvlekla nekaj črepinj, samo tako, s prsti. Mali jo je hotel polepiti z obliži. Ondrej je rekel, počakaj in je šel v kopalnico po razkužilo. Mali ni hotel biti pri mami sam, šla sta skupaj, našla sta stekleničko z razkužilom in polila sta mami stopala. Koža na petah, tam, od koder sta potegnili črepinje, se je krčila, razkužilo se je belo penilo, ravno tako kot na njunih kolenih, če sta jih ranila, ali na prstih, če sta se urezala. Misliš, da to boli? je vprašal Mali. Prej ne, je rekel Ondra. Stopala in prste sta ji polepila z obližem.

Komaj je Ondra zjutraj odprl oči, je videl mamo, kako odpira okno. In že je stala pri njiju, zaploskala je in zaklicala: Hej, fanta! Vstanita, krasen dan se začenja! Živio mami! je zakričal Mali in že je skočil iz postelje. Kaj pa ti, takoj ven, je zatresla mama z Ondrovimi rameni. A boš zadnji. Takoj na zajtrk. Prvi bom! je kričal Mali in stekel v kuhinjo. Zmigal se je za njima. V kuhinji se je naslonil na vrata. Čakala ju je pogrnjena miza, na mizi čaj in torte. Mali je že sedel na svojem stolu in gotal. Nobena šola! je zakričal Ondri.

Najejta se in umijta in gremo! Na primer v živalski vrt!

Tam sva že bila, je rekel Ondra. Nepremično je gledal tortico pred sabo. Na njej je bila rdeča češnjaja.

Spet si se ga napila včeraj!

Prosim te, Ondra, ne pokvari mi tega jutra.

Mali je izdolbel češnja iz torte in jo pojedel. Povsod okrog ust je imel smetano. Hotel se je obrisati z rokavom pižame, a je smetano samo razmazal. Ondra ga je brcnil pod mizo.

Kolikokrat si nama obljubila, da ne boš več.

Ondra, prosim. Ne bodi vedno kot kislá kumara. Kaj pa je s tabo!

Brcnil me je, ga je zatožil Mali. Trmasto je vlekel veke k sebi, da bi začel jokati. Ne greva v šolo? je kriknil Ondra in zatopotal.

Huraa, je kriknil Mali in skozi teh nekaj solz, ki mu jih je uspelo iztisniti, se je zahehetal.

Mama je bila v predsobi. Slišala sta, kako je zaloputnila z vrati omare.

Fanta! Ondra! Kje imata beli srajci!

Ondra je zavil z očmi. Košček torte mu je padel na majico. Požrl je češnja in s pečko zadel Malega.

Mama je porinila glavo v kuhinjo. Le počakajta, fanta! Jaz vaju oblečem. No, ne! To so nogavice? Kako to, da spiš v nogavicah? Daj jih sem, jih bom oprala. Spet je izginila v predsobi. Goltala sta torto in se nalivala s čajem. Zelo sta ga posladkala. Pred Malim je bil na mizi sladkorni zavoj.

Potem je spet pritekla k njima, čez roko je imela položene majice, hlače, kose obleke.

Pokaži, poskusi ta poletni suknjič. To sta se umazala, Ondra. Takoj v kopalnico, umit! Pokaži! Zavihamo rokave, pa se ne bo videlo. Sem bom dala buciko! Ali lahko obračaš glavo?

Ja, mami.

Kaj pa bom jaz oblekla! je rekla mama. Ta modri plašč. Je kot obleka. Za poletje. In katere uhane naj vzamem?

Te rdeče, ti so najboljši, je rekel Ondra. Zdaj sta se porivala v kopalnici. Gledal je v ogledalo, videl je mamo, kako stoji poleg njega, tako visoka, tako suha, skoraj ni videl njenega trebuha, na sebi je imela samo črn puli in hlače. V roki je imela lasuljo, to z dolgimi blond lasmi, in jo je česala. Ko jo bo dala na glavo, ji bodo lasje padali prav na hrbet. Lepo bo videti, je rekel Ondra. Iz koša je vlekel eno majico za drugo in spet jih je dajal nazaj, hotel je biti kar najdlje v kopalnici. Gledal je mamo v zrcalu. Nikoli ni nosila nedrčka, danes ga je imela.

Ti srajci bi vama pristojali, je rekla mama. Ti beli! Kmalu ju bom kupila. Ne zakrivaj mi tu pogleda, nalahno je udarila Ondro čez ramena in ga poščegetala pod nosom s prstom, imela je par kapljic parfuma. Prej so se v kopalnici gnetli vsi štirje, vsako jutro, ko se je oče bril, je Malega s ščetko namazal pod nosom. Mali je ječal od radosti in nekoč je očetu iztrgal ščetko in se je namazal povsod. Potem so ga ujeli in ga oprhali.

Oblekel si je kratke hlače in majico in je šel za Malim. Ta je stal pred ogledalom in se občudoval v novem suknjiču.

Lej, lej, tukaj je mama zalepila z levkoplantom. A se vidi, če to zaviham?

Kreten, a ne vidiš, da ti je prevelik, mu je rekel Ondra.

Ti si debil. Imaš samo majico, kreten.

Ne govori mi kreten.

Kreten, kreten, kreten!

Vrgel se je na Malega, valjala sta se po tleh. Ondra je Malega žgečkal in ta se je zvijal od smeha, hihital ... Fanta! A bosta nehala! Ondra je sedel na tla in komaj dihal. Malemu se je posrečilo izmuzniti in sedaj je z žgečkajočimi prsti prihajal on. Fanta, nehajta, se je smejala, in zdrsnila na posteljo. Mali ji je skočil na kolena in jo je poskušal tudi požgečkati, ujela ga je za roke in Mali se ji je tako smešno izmikal, da Ondra ni več zdržal in je dobila napad smeha, ležal je na hrbtu in sedaj je on sopel, brcal z nogami in klical: Nehajta, drugače bom umrl ... in Mali ga je spet napadel in mama je prišla zraven, hehetal se je tako, da se je skoraj polulal, ni mogel zadržati ...

Zunaj je svetilo sonce, šli so na tramvaj, Mali je deloval zelo pomemben v svojem suknjiču. Ondra ni vedel zakaj, a spet je bil malo slabe volje, menda zato, ker je mama stalno ponavljala: Tak krasen dan ... Saj je bil res, sijalo je sonce in še ni bilo vroče, iz daljave so slišali igrati glasbo, in po ulici ni šel nihče, samo oni, Ondra je bil zadovoljen, nekoč so tako srečali učiteljico in mama ji je takoj razložila, da gredo na zdravniški pregled v ambulanto. Seveda, seveda, je rekla učiteljica.

Povsod so vihrale rdeče in rdečemodne zastave, tramvaj ni ustavil, z oken tramvaja so tudi visele zastave in ljudje znotraj so potiskali ven majhne zastavice, nekdo je vrgel ven šop papirja, ki se je razletel na vse strani, Ondra je skušal doseči enega izmed njih, sklonil se je, preden je dosegel ta kos papirja, je mama stopila nanj s peto, ga zmečkala in rekla: Izdajalci.

Postaja se je polnila z ljudmi, pri mami je stala njihova sosedka iz hiše. Rekla je: Dober dan, tovarišica Lipka. V sprevod, v sprevod? V katero volilno okrožje spadate?

Stekli so v naslednji tramvaj, pravkar je ustavil, tudi ta je bil čisto poln, izbojevali so si mesto pri oknu ... Poglejte! je zaklical Mali. In gledali so. Po nebu so letela letala ... še en roj in še en, kovina se je bleščala na nebu.

Tramvaj je s škripanjem ustavil. Po ulici so šli otroci. Bili so ne čelu sprevoda. Povsod po središču mesta so se po zavutih ulicah vile množice v sprevodu. Šele na Letenski ravnini se bodo vsi združili v enotno maso. Tako je bilo vedno.

Otroci so obstopili tramvaj, vzpenjali so se po prstih, mahali so z zastavicami in kričali. Nekateri so bili že čisto hripavi. Ko se je kričanje pomirilo, se je oglasilo znova, v zadnjih vrstah. Tam so bili profesionalni spodbujevalci smeha in ploskanja, izkušeni provokatorji.

Mnogo alegoričnih vozov je bilo večjih od tramvaja. Na nekaterih so bile postavljene otroške tribune. Fantje so bili v modrih trenirkah in belih majicah in so plesali okrog deklet. Dekleta v rdečih krilih so mahala z zastavicami, poplesavala in pela:

*In spet je tukaj prvi maj
z glasbo in plesom
življenju se predaj
pesem svobode oznanjaj
s pesmijo pozdravi maj?*

Maaaaj! Maaaj!Maaaj! so vsi kričali. Ondra je prilepil oči na steklo. Alegorični voz je tesno obkrožil tramvaj. Nekatera dekleta so mahala z barvnimi zastavami, spet druga so imela v rokah barvne trakove. Maj! je zakričal Mali in se zahehetal. Moški na sedežu pred Ondro se je naglo sklonil, nagnil se je v pasu ... iskal je z roko tisto, kar je imel pod torbo, hitreje je dihal ... A, je zaječal moški. Potem se je naravnal. Še vedno se je oddihoval.

Maaaaj! je spet zavreščal Mali. Ne kriči mi v uho, se je jezil nanj Ondra. Oprosti, no, je zmignil Mali z rameni, bilo mu je vseeno ... čisto vseeno mu je bilo, če je Ondra skoraj oglušel.

Zdaj so proti njim šli vojaki. Imeli so avtomate prek prsi, na glavah čelade, topotali so po dlažbi.

Mali se je prilepil na okno, da ne bi česa zamudil.

Ja, je rekel nekdo v tramavaju. To bo pa nekaj časa trajalo.

In je trajalo. Spredej so maširali vojaki, za njimi vojaška godba in potem sprevod modrih uniform.

Kar dosti jih je že, a ne? je rekla mama. Nekdo se je zahehetal in je rekel: To je ljudska milica, avantgarda ljudstva.

Ja, je, je rekel nekdo za njimi. Letala se niso več videla. Zvoki, s katerimi so rezala nebo, so ostali v zraku. Nebo je bilo polno belih črt.

Zakaj pa niste v sprevodu, gospod? je rekla mama.

Ha, ha, madmoazel, pa sem jim rekel ... vemo! je rekel ta moški zraven nje.

Čisto vas razumem. Niti nisem vedela, katerega dne smo danes.

Dan kot dan. Gospa, sem za suverenost, veste? A z mero? Da nas ne bi čisto povozili!

Ha, ha, ne bi povozili. Ljudje v tramvaju so se smejali. Stiskali so se na sebe. Bilo je zadušljivo. Voznik se je obračal in se hihetal. Ta naša armada, to je cirkus z bobni! je zaklical.

No vidite, so že mimo, je rekla mama naglas. So že proč. Zdaj pa le pritisnite na plin!

Ha, ha, ha! se je oglasilo. Nekdo je zaploskal. Ondra se je tudi smejal. Mali se je kremžil kot škrat. Roke v žepih suknjička. Državljani so se veselili. Tu in tam se je nekdo spačil odhajajočim vojakom. Pritisni na plin! Kaj čakaš! Odpelji nas prav v München! so kričali.

Ha, ha, ha! se je smejal voznik.

Odpeljali so se.

Ko so prišli k vratom, je Mali zaklical: saj je zaprto!

No, to pa je smola, je rekla mama.

No, ja, zakaj pa nismo šli v kino!

Takšen krasen dan, brez enega samega oblaka, tako sem se veselila in ti nesposobneži mi zaprejo pred nosom!

Glej! Morski lev! je zakričal Ondra. In že je šel ob mreži in je gledal navzdol, globoko pod njimi je videl jezero, ali karkoli je že bilo in tam ... tekel je, Mali je stekel za njim.

Skoraj sta potisnila glavi skozi mrežo, videla sta jezero, betonsko korito, v črni vodi sta zagledala migotajočo senco, iz vode je izplula glava, ogromna brkata glava s črnimi očmi, ki so bile kot luknje v tej glavi, oglasil se je krik živali, hropasto lajanje iz črne vode, in v vročem dnevu so plavali v koritu kosi ledu, temna voda se je lesketala, vodna žival je plavala pod gladino, s telesom je premagovala ledeni obroč, kot enotna, gladka, gibajoča se mišica je drsela po betonskem koritu, hitro kot strela, potem se je potopila.

Kaj je tam, fanta?

Oba sta visela na mreži.

Mami! To je nekaj! je kričal vznemirjeno Mali. Strašna žival!

Ostal je pod vodo, je rekel Ondra. Spustil se je z mreže.

Šli so mimo vrat živalskega vrta. Šli so ob mreži, dokler je to šlo. Videli so kokoši. Nekaj vrst kokoši. Kokoši so živele v raznih stajah. Nekatero so imele barvasto perje. Mama je na to opozorila fanta. Ondra je dvignil oči k nebu in zazelhal. Mali se je hotel vrniti k vodnim živalim. A te so bile daleč.

Tam naprej, fanta. Tam ima svoje prebivališče jelenček kudu. Ta je zelo simpatičen. Morda ga bomo videli.

Jelenček kudu! Ondra je zaprl zehajoča usta v tenko črto.

Mami, pejt nazaj, gremo pogledat te vodne živali.

Če bomo šli še naprej, bomo morda videli odprte kletke. Tam so papagaji, to je fajn, a ne!

Papagaji. Butasti papagaji!

Ondra, ne odgovarjaj.

Butasti, butasti, butasti!

Sonce je bilo zdaj naravnost nad njimi. Vlekli so se v vročini ob mreži živalskega vrta. Šli so po peščeni poti.

Iz odpadnih košev je smrdelo. Na plastičnih kozarcih od piva in limonade so se zbirale ose.

Mami, žejen sem, je izjavil Mali.

Samo še malo zdrži, tukaj nekje bi moral biti secesijski vodnjak.

Mami, v čevlju imam kamen, je rekel Mali čez nekaj časa.

Vesta kaj, fanta! Igrali se bomo igro! Kdor prvi najde restavrarijo ali kiosk s hrano, ta je zmagal, ne?

Ah, ja, je rekel Ondra.

Mama mu je potresla ramena.

Ondra, smo na izletu. Jaz se zelo trudim, potrudi se tudi ti! Pazi na mlajšega brata. Če bi ti vedel, kako se počutim, kot bi me v glavo vrtal sveder.

Zmagal sem, je zakričal Mali. Zmagal sem! Jo že vidim!

Hočem še zeleno limonado! je zakričal Mali. Suknjič si je popacal s sladoledom, obraz je imel umazan od sladoleda. Mama je vzela robec, ga poslinila in mu obrisala koticke ust.

A boš še kaj, Ondra!

Kokakolo.

Natakar, še dve koli in eno limonado. Ali pa ... eno kokalokolo, eno limonado in meni dajte vodko in eno malo pivo.

Mami, ti se spet nalivaš!

Ondra, takoj pojdi proč od mize. Če se tukaj dolgočasiš, se pojdi igrat drugam! Obšel je restavracijo. Zadaj je videl žar in velike črne kotle. Pokukal je v kuhinjo. Tam so tudi bili kotli. Slišal je mamu, kako je poklicala natakarka. Spet je naročila pijačo. Dolgočasil se je po peščeni poti. Mali se je odpravil za njim. Sedel je na klop.

Glej, je zasikal Ondra. A si videl? Videl si to?

Kaj?

Te močerade!

Katere?

Majhne, drobne človeške glave, res! Pobegnile so iz živalskega vrta.

A se hecaš?

Ne hecam se.

Hecaš!

Spraševali so po tebi.

Hm. Veš, kaj so sporočili po radiu!

Kaj?

Da si neumen.

Obkrožil je Malega in ostal zadaj. Potihoma je postopal. Dvignil je roke.

Zakaj nimaš rad mame?

Kaj!

Prav grd si do nje.

Pustil je pasti roke. Stekel je in preskočil klop.

Tega ti ne bi naredil!

Ne, trebuh imam poln limonade. Glej, je rekel. V roki je imel mamino šminko. Tale je roza, mama ima tudi drugačne.

A prav vidim! Ti kradeš mami stvari!

Ne, to mi je dala, prisegam!

Potem pa jo greva vprašat.

Kar! je rekel Mali. Jaz bi še hot dog.

Jaz pa ne.

Stekla sta.

V restavracijo sta prišla ravno prav. Zapirali so. Tako in tako razen mame ni bilo nikogar. Mama je sedela pri mizi z natakarkem. Tiho sta se pogovarjala. Natakark ju je vprašal, ali se s sestrico razumeta. Potem jima je pojasnil, da če je veliko gostov, ima polne odpadne koše.

In potem to jedo živali, je rekel Mali.

Točno tako, je dodal natakak. Sončnike okrog njih so že pospravili, ni bilo več vroče. Za mrežo so zaslišali krik.

Morda je to nočni ptič, ki se je zdaj prebudil, je rekla mama.

Natakak je rekel, da je to možno. Mama je hotela, da bi ji natakak naročil taksi in da bi ji še prinesel vodko. Ko je taksi končno pripeljal, je natakak vztrajal, da on plača pijačo.

Še pridite! Tudi s fantoma.

Seveda, se je zasmejala mama. Prijetno je tu.

Voznik se z mamom ni pogovarjal. Vse pokvarijo, mu je rekla mama, ko grem enkrat s fantoma v živalski vrt, pa naredijo ta debilni prvi maj!

Hm, je rekel taksist.

Tako in tako jima potem ni treba v šolo, in tak krasen dan? Mama je pritiskala prsi v voznikova ramena, a ta jo je odrinil.

Niti v kinih ni nič, se je jezila mama. In ti policaji povsod!

Gospa, je rekel voznik. A sploh imate denar!

Ja, ja, ti Lojze. Ti si tudi eden od njih, a ne!

Peljem vas samo zato, ker mi je žal vaših otrok, gospa.

Aja, pritisni na plin, bratec, se je hehetala mama.

Ko so izstopali in je hehetajoča mama vlekla iz avta Malega, se je Ondra sklonil k taksistu in z globokim glasom dejal: Sem za suverenost. Da nas ne bi čisto povozili!

Pejt preč, fant.

Avto je odpeljal, stali so pred hišo. Tako je bilo kot vedno. Mama je vlekla za roko Malega, ki se je upiral, in z drugo roko je Ondra vlekkel mamom. Pred vrati stanovanja jo je dolgo prosil za ključke, dokler mu jih končno ni dala, ali pa jih je iztrgal iz torbice ali žepa. Vsa sreča, da so stanovali v pritličju. So vsaj bili takoj notri z ulice.

Mama je odvrгла čevlje, šla je v kuhinjo, niti ni prižgala luči. Naravnost k štedilniku je šla. Potem pa je za sabo zaloputnila vrata sobe.

Stala sta v predsobi.

Nekaj ti pokažem, pa nikomur ne povej?

Ja, je rekel Ondra.

Hec je to, ampak tudi velika skrivnost.

Seveda.

Šla sta v mamino sobo in Mali je rekel: zapri oči.

Seveda, je pokimal Ondra.

Kljub vsemu je gledal. Dosti svetlobe je bilo. Zunaj so bile prižgane luči. Eno so imeli čisto pred zgradbo. Mali je odvrigel suknjič, majico in kratke hlače. Čisto se je slekel. Iz omare je potegnil obleko. Navlekel si jo je z rokami. Potegnil si jo je čez glavo. Na glavo si je dal mamino lasuljo. Nekje jo je imel skrito.

Kaj pa delaš, je rekel Ondra.

Skrivnost je v tem, da sem jaz v bistvu punca.

Nisi.

Morda pa je v redu bit punca!

Mali je odkorakal iz sobe, hodil je z drobnimi koraki, kar je ustrezalo tesni obleki. Videti je bil kot majhna punčka. Kot majhna punčka v šoli, ko gre po hodniku. Ondra je šel za njim.

Mali se je ustavil pri kopalnici. Slišala sta tuš.

Mamiii. Mali je popraskal po vratih. Tvojaa malaa punčkaa je tuuu! Ondra je skoraj izbruhnil. Mali mu je pomižiknil. Pačil se je in se hihital. Piskal je kot punca.

Meni ta igra ni všeč, je rekel Ondra.

Saj ni nič, je rekel Mali z normalnim glasom. Bova vsaj izvlekla steklenico iz rezervoarja. Morda je spet tam. Kaj misliš?

Dobro.

Odprla sta vrata stranišča. Ondra se je sklonil, moral je skloniti glavo. Mali mu je zlezal na vrat in ga zagrabil okrog vratu. Ondra se je dvignil, držal se je stene in Mali je tam brskal. Zakričal je: Imam jo! Držal je steklenico v roki. Odrinil se je od stene, da sta se oba zamajala.

Odpelji me v kuhinjo, prosim?

Vlekel se je po predsobi, Mali ga je krepko držal, hihital se je, dolgi lasje mamine lasulje so Ondro žgečkali po vratu. V kuhinji je steklenico odprl in izlil vino v lijak. Pri tem sta se pogovarjala in se drezala. V lijaku je klokotalo. Čutila sta smrad vina.

Belo se bolj čuti, je rekel Ondra. Včasih pije tudi rdečega.

Mali se ga je držal za ramena.

Zdaj pa že pojdi dol! ga je nagovarjal Ondra. Odprl je pipo in spustil tok mrzle vode v lijak.

Dol!

Mali ga je vlekel za lase.

Poslušaj, če sem majhna punčka, te bom praskala in grizla. Vreščala bom, je govoril Mali. In je zavreščal.

Ondra se je nekajkrat zavrtel okrog, a Mali se ga je trdno držal. Lahko bi ga vrgel ob zid, tega ni hotel. Potem pa je moral zagrabit za lijak z obema rokama, ker ga je Mali vlekel za lase. Spet je zavreščal.

Kaj pa noriš? A se ti je čisto odtrgalo? Prižgal bom luč. Mali ga je popraskal. Štrbunknil je na tla. Ondra je prižgal luč, za nekaj časa ga je oslepila, potem pa se je navadil.

Mali je sedel na tleh. Lasulja mi je padla. Kreten, je rekel Ondri z normalnim glasom, vse si pokvaril. Vrgel si me na tla.

Mali je vstal. Brez lasulje je bil fantek v dekliški obleki. Tak bi lahko bil za pusta, je rekel Ondra. Tako in tako je bilo vseeno. Mali je spet nekaj stikal v mamini sobi. Lasuljo je vlekel za sabo. Pometal je z njo po tleh. Vlekel se je z njo po predsobi. Potem je zakričal. Tudi mama je zakričala.

Ondra je pokukal v predsobo. Prižgal je luč.

Videl je ta dva, valjala sta se po tleh, prešinilo ga je, da se samo šalita, da se žgečkata. Potem je Mali vstal, bežal je po predsobi, mama se je opotekla za njim, bosa je tleskala z nogami po parketu. Mali je zagrabil za kljuko, zbežal, potem pa je za njim stekla mama in vrata so se zaprla.

Stekel je iz kuhinje, vrata so zaloputnila tudi za njim in že je bil na ulici in vse je videl.

Avto je ustavil. Mama je sedela na pločniku. Iskal je Malega, takoj ga je našel, usedel se je poleg mame.

Tam sta sedela samo nekaj časa. Pripeljali so naslednji avtomobili, zasledoval je modre žaromete, ki so migotali po sosednjih hišah. Nagrmadilo se je ogromno ljudi, tudi ljudi iz njihove hiše, nekdo je čez mamo vrgel plašč. Hišna vrata so vseskozi loputala, nekdo, menda njihova sosedka, je rekel: Kako se je to lahko zgodilo? Ah, lepo vas prosim, te scene imamo na dnevnem redu, je spet rekel nekdo drug.

Sedla bom na pločnik in se malo odpočila. Temu so se najbolj čudili. In kaj bi naredili vi, gospod, z vašim ponarejenim doktoratom, menda iz Bukarešte, če bi vam pred očmi povozili vašega otroka? Zaveste se, da imate še enega in za trenutek sedete. Ja, bila sem pijana. Spoštovani sodnik! Oprostite mi, na smeh mi gre! Prvi delirij sem imela na polju. Tedaj mi je odplavala punčka, jaz imam pa res smolo. Potem sem nekam šla, bila sem v neki pokrajini. In predstavljajte si, vaše blagorodje, naenkrat so se v enem samem trenutku zlomili stolpi vseh cerkva, ki so bili v tej nežni pokrajini od sebe oddaljene samo za lučaj in merili so mi naravnost v srce. In zdaj si predstavljajte, gospod profesor vseh znanstvenih ved, da so mi iz vseh spomenikov in plakatov, ki jih je v pokrajino povescila spoštovana in trdna roka partije, v srce začeli sekati vsi srpi, vsa kladiva so mi udarjala naravnost v srce, v lobanji sem od tega imela strašno hrušenje, kot bi stala pri slapu razbite posode.

Prekrasna dežela, ta moja Češka, zares, prisegam, kombinacija katolicizma in komunizma v najbolj degenerirani podobi. In do naslednjega seminarja mi napišete esejček o takšni bipolarnosti na petih straneh, tovariš politkomisar, to je ukaz. In predvsem ne pozabite: Kaj pravita človeku, ki se trudi pod kalnim in nizkim nebom, ta dva vladajoča verouka? Pravita: Kriv si! Kriv si s svojim obstajanjem. Vedno in povsod. Kazen si izberi sam. Pohiti! Jaz imam alkohol. Moram priznati, da mi ni čisto dobro. Zanimalo bi me, kako dolgo sem tukaj. Pravzaprav se mu je posrečilo, temu zmenetu! Mene se je rešil, za biznis tudi poskrbel, vzel je fanta ali, kar je od njiju še ostalo, dodajam, da bi z lahkim cinizmom odganjala težke oblake, in je izginil. Pol naroda si prizadeva priti čez mejo. In jaz tu samo ležim in počivam, olala! Malo so me privezali, menda, da si ne bi pomečkala trebuha ali tega, ki v njem prebiva, ni čudno, zame je vseeno, a iz mene bi lahko prilezel kak vojščak ali prostitutka, to bi jim ustrezalo.

Dobro, dobro, vem, zavozila sem svoje življenje. Za partijce mi je vseeno, a vem, da bom stala še pred drugim sodiščem, pred tem, ki zaseda nepretrgano od prve sekunde, od prve celice, od vznika Zemlje. Steklenica za stekelnico in sem si izpila možgane. A ni še prepozno. Čez pet minut ne bo dvanajst, spoštovana porota. Bom že prišla od tod. To ni sovjetska norišnica, tole je resna srednjeevropska ustanova za noseče samomorilske alkoholičarke. Odplazila se bom za njima, če je treba po vseh štirih. Za svojima otrokoma. Brez pardona. Kot levinja.

Gospod preiskovalec! Alkoholik, nočni tip, hoče po napetem dnevu samo trenutek miru, temu se pravi oceanski občutek. To ve le malokdo! In da je vsak dan posebej napet v tej deželi brez morja, to vemo vsi, a ne, mili Rogljički in Knedeljčki, spoštovani Pepček in Lojzek, dragi sosedje.

Jaz hočem novo življenje, mi je rekel gospod znanstvenik. Otroka imaš z menoj, ne nori? Preselil se je. Ta, ki je oblikoval zgodovino. Ima z mano otroka in čeprav mu je več kot štirideset, se gospod odloči, da se bo posvetil samo znanosti. To je nekaj. A se to dela? Točno to se dela. Natakarkar, še eno rundo.

Ko je moj sin sedel k meni na pločnik, je rekel, Mami. Ves se je tresel, a iz njega je šla taka energija, da sem se čisto ogrela.

Spet ju podtakne nekam na deželo. Najbrž hoče emigrirati, ker mu ni uspelo ta kšeft s tovariši. Menda naj bi vse prodal armadi. Kje živiš? Armada si vzame, kar ona hoče.

No, ja. Poleg tega nad Prago letajo letala. Takšna sreča, a da bi to bili bombniki, te sreče nimam. Prej so prenapolnjeni z nekakšnimi kreteni iz Sibiriije, ki se tresejo od groze pred svojimi kalašnikovimi. Če bi bili za kaj, bi se že zdavnaj spotaknili ob lastna čreva. (Čehi. Povsod te tri barve. Narodni ponos. O, Marija?) Če bi bila vsaj malo prištevna in seveda, če ne bi bila privezana, bi zlezla od sramote pod posteljo. Ali od strahu. A se to dela, pustiti nemočno žensko, da se mora braniti pred napadom sovražnikovih vojsk? Halo! Kreteni, kje je kdo?

Ne, ne, to ne bodo bombniki. To bi že ropotalo. Če bi zdaj nad Prago eksplodirala atomska bomba, bi morda od radosti počilo srce. Kot majhna sem videla goreti Dresden. Z okna našega praškega stanovanja. Nikoli ne bom pozabila na to. In zdaj bom molila za majhen čudež. Da se bom jutri zbudila in jermeni bodo razvezani in nekdo bo odprl vrata. Morda pa se bo to zgodilo?

Prevedla Alenka Jensterle-Doležal